

Микичур Т.С. Гуманно-особистісний підхід до дитини в освітніх системах Європи //Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій: Збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки, психології і мистецтв (Вінниця, ВДПУ ім.М.Коцюбинського, 3-5 квітня 2013 р.) / За ред. Г.С.Тарасенко; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, інститут педагогіки, психології і мистецтв. – Вінниця: ФОП Корзун Д.Ю., 2013. – Вип. 2. – С.56-59.

ГУМАННО-ОСОБИСТІСНИЙ ПІДХІД ДО ДИТИНИ В ОСВІТНІХ СИСТЕМАХ ЄВРОПИ

Становлення української державності, інтеграція в європейське співтовариство, побудова українського суспільства передбачають орієнтацію на людину. Тому сьогодні важливою є проблема впровадження в життя ціннісних, гуманних та особистісних орієнтирів, які б забезпечували гідне існування кожної людини, самореалізацію кожної особистості. Освіта - основа інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку суспільства і держави. Концептуальні положення гуманно-особистісного підходу як принципу гуманістичної педагогіки: погляд на дитину як мету освіти; сприяння особистісному зростанню як педагога, так і дитини; визнання рівності та принципової рівноцінності, рівноправності дорослого і дитини в навчально-виховному процесі; педагог і дитина - співавтори пізнання.

Гуманно-особистісний підхід до виховання - сукупність умов максимально сприятливих для розвитку особистості у ціннісній для неї діяльності, що відрізняється визнанням унікальності, самобутності, самоцінності кожної дитини, а тому передбачає ставлення до вихованців як до суб'єкта життєдіяльності, забезпечує реалізацію принципу на "рівних", відтак результатом має стати особистість, яка саморозвивається і саморегулюється, володіє глибоким самоусвідомленням, є суб'єктом пізнання. Воно передбачає ставлення вихователя

до вихованця як до особистості. Так, Г.Тарасенко підкреслює важливість культуротворчої функції виховання, що сприяє "глибокому морально-психологічному засвоєнню соціального досвіду взаємодії з природою. Процес виховання таким чином забезпечує між поколінням трансмісію культури і перетворює освіту на її невід'ємну частину" [10, 92].

Проблема гуманно-особистісного підходу у вихованні завжди була і є актуальною. Учитель у школі, насамперед, має справу з цілісною особистістю дитини. Кожен цікавий своєю унікальністю, і гуманно-ціннісне виховання дозволяє зберегти цю унікальність, йиростити самоцінну особистість, розвинути схильності і таланти, розширити можливості кожного "Я" та виховати маленьку людину краще, ніж вона є. Коли дитина приходить до посолі, то класний колектив стає реальним світом, і відносини в ньому мають не тільки навчальний характер. "Фон позитивного виховання" в класі впливає і на процес навчання. Виховання, формування особистості дитини здійснюється щодня в буденному житті. Тому дуже важливо, щоб повсякденне життя й діяльність школяра стали різноманітними, змістовними і будувалися на основі найвищих моральних відносин. Радісним для школяра повинен стати сам процес набуття нових знань, пізнання світу з труднощами, успіхами і невдачами [4,43].

Гуманно-особистісний підхід до дитини потребує нового осмислення вчителем таких базових понять освітнього процесу, як школа, виховання та освіта, розвиток, учитель, учень, урок. У розумінні Ш.О.Амонашвілі, "школа - це скелясті, важкі сходинок підйому, піднесення душі, котрі потребують сили волі, ретельності, відданості, вони "вчать керувати порядок із хаосу". А носієм школи є вчитель, тобто вчитель і є школа, школа в ньому, а не поза ним" [1, 12]. Гуманно-особистісна педагогіка приймає класичну формулу: дитина не лише готується до життя - вона вже живе, а навчання у школі є частиною довгого шляху сходження до вдосконалення особистості людини.

Гуманно-особистісний підхід до дитини - це "педагогічно керований процес культурної ідентифікації, соціальної адаптації і творчої самореалізації особистості, в ході якої відбувається входження дитини в культуру, в життя

соціуму, розвиток всіх його творчих здібностей і можливостей" [8, 24]. Тому гуманно-особистісне виховання, яке спирається на активізацію особистісного досвіду учня, неможливе без зв'язку цього досвіду з досвідом всього людства, навчально-виховний процес постає як своєрідна драма пошуку істини, ідеалу, гармонії з оточуючим світом, співставлення свого власного досвіду з досвідом людства [9, 56].

Найголовнішою умовою навчально-виховного процесу є його особистісна зорієнтованість, спрямована на те, щоб кожний вихованець став повноцінним, самодостатнім, творчим суб'єктом діяльності, пізнання, спілкування, вільною і самодіяльною особистістю. Саме в цьому і полягає гуманістична спрямованість навчально-виховного процесу, центром і метою якого є особистість вихованця. Ступінь гуманізації цього процесу залежить від того, наскільки він створює передумови для самореалізації особистості, розкриття її природних задатків, прагнення до свободи, відповідальності, творчості.

Гуманно-особистісний підхід передбачає співпрацю та співтворчість учня та вчителя. Головною дійовою особою навчального процесу є учень. Задача вчителя - простежити динаміку його розвитку, визначити особисті переваги у роботі з навчальним матеріалом, тобто пізнати учня як особистість, розкрити та розвинути його індивідуальні здібності.

Філософія виховання М.Монтессорі заснована на власних спостереженнях за дітьми, гуманістичних традиціях Ж.Руссо, Й.Песталоцці, Ф.Фребеля, які визнавали особливу значущість вродженого потенціалу дитини, її здатності розвиватися в атмосфері свободи й любові. Своєрідність педагогічної філософії М.Монтессорі полягає в тому, що дитинство, на її погляд, є не просто періодом життя, а іншим полюсом природи людини і що дорослий залежить від дитини настільки, наскільки дитина залежить від нього.

Філософські погляди М.Монтессорі базуються на космічній теорії, згідно з якою все у світі (рослини, тварини, людина) існує та діє відповідно до космічного плану розвитку Всесвіту. Смысл життя, за її твердженням, полягає не

в тому, щоб "досягти досконалості на безмежному шляху прогресу", а в тому, щоб "вплинути на навколишнє середовище і досягти в ньому певної мети" [5, 98]. Людина виконує в природі перетворювальну функцію, залишаючи на землі слід свого існування. Людський розум став майже всемогутнім способом проникнення у найпотаємніші глибини життя. Однак аж до XX ст. людина не усвідомлювала свого призначення і реалізовувала своє космічне завдання, як і тварини, несвідомо. Створена нею "надприрода" може легко вийти з-під контролю і спричинити жахливі екологічні катастрофи. Людство повинно осмислити своє космічне завдання, усвідомити свою єдність перед небезпеками соціальних негараздів, війн і виробити "вселенську свідомість", побудувавши єдине гармонійне суспільство. На думку М.Монтессорі, досягти цього можна через виховання. Стратегія нового виховання повинна ґрунтуватися на законах, які обумовлюють становлення і розвиток людини, і реалізувати всі її потенційні енергії [5, 76].

Педагогіка М.Монтессорі не протиставляє особистостей педагога і дитини, вважаючи їх рівноцінними у вихованні. Такий підхід єднає її з гуманістичними традиціями української етнопедагогіки і сучасними концепціями навчання та виховання. Важливо, щоб педагог був особистістю, яка постійно розвивається, володіє вміннями самодослідження і бачення дитини в розвитку. В процесі підготовки педагога необхідно виховати в нього інтерес до людини і вміння бачити в кожній дитині неповторну та унікальну особистість, спостерігати процес розвитку дитини, навчити створювати розвивальне середовище і підтримувати зв'язок між ним і дитиною, бути привабливим зовні, цікавим для вихованців. Педагог також повинен уміти залучити до співпраці батьків, оскільки дитина є членом сім'ї, а не ізольованою особистістю. Все це необхідне йому для того, щоб дієво допомагати дитині в саморозвитку. Здатність "вникати в секрет дитинства", знати, любити дитину і вміти служити їй "згідно із законами вищої справедливості", за переконанням М.Монтессорі, є головною місією педагога.

Технологія французького педагога С.Френе "Школа успіху і радості"

заснована на ідеях гуманізму і самовідданої любові до особистості дитини. Дослідник запропонував оригінальне розв'язання проблеми організації життя дітей, різноманітні експерименти щодо активізації їх пізнавальної діяльності, форми і методи виховної роботи. Це забезпечило технології високу популярність серед педагогів країн Європи, Америки, Африки. Багато прихильників здобула ця технологія в Україні, оскільки основоположні тези С.Френе загалом співзвучні ідеям вітчизняних педагогів-новаторів, які прагнуть до створення гуманістичної педагогіки.

Основою педагогічної технології Ж.Декролі є принцип антропоцентризму, який наприкінці XIX - на початку XX ст. сприяв новому осмисленню поняття "виховання". Відповідно до нього виховання розглядалось як процес розвитку дитини, що враховує її індивідуальні потреби, можливості, мотиви та інтереси. Ж.Декролі проголосив дитину центром своєї системи навчання і виховання: "Я маю на меті створити зв'язок між всіма науками, примусити їх зійтися в одному центрі. Цей центр - дитина, до якого все сходиться, від якого все розходить" [5, 120]. У проголошенні цієї ідеї він не був першим, адже вся гуманістична педагогіка, започаткована Я.Коменським, Ж.Руссо, Й.Песталогці, теж була зорієнтована на особистість дитини, а організаційно-педагогічне і методичне забезпечення конструювала з урахуванням її потреб і можливостей, дбаючи про максимальний розвиток творчих сил і здібностей кожної дитини.

Педагогічна система Ж.Декролі постала як заперечення таких недоліків традиційної педагогіки:

- неприйняття дитинства як найважливішого етапу в розвитку особистості і розгляд його лише як підготовчого етапу до майбутнього "справжнього" дорослого життя;
- ігнорування самотності та своєрідності психіки дитини, її прагнення до саморозкриття і творчої самореалізації;
- використання шаблонних, формалізованих методів виховання та навчання без урахування особливостей особистості дитини, її природи;

- відсутність знань про дитину як основи гуманістичних взаємин дорослих і дітей [5,148].

Насамперед Ж.Декролі ліквідував дроблення і відокремленість окремих галузей знань,

запровадивши натомість принцип концентрації освітньої програми навколо центрів інтересів, згідно з яким уся педагогічна робота повинна концентруватися навколо дитини та її потреб. Основними потребами він вважав потребу в їжі, самозбереженні, самозахисті, спілкуванні, спільній діяльності, відпочинку, самовдосконаленні. Кожна з них, на його погляд, є генератором уваги і думок дитини, своєрідним "центром інтересу".

Сучасна освіта на даний час не може функціонувати успішно в традиційно збережених змістових, організаційних та педагогічних формах. На думку Ш.Амонашвілі, "нова школа, освітня система вимагає нових підходів у навчально-виховному процесі, що передбачає переосмислення базових умов організації шкільного життя. Вчитель світла має стати кожен. Педагог повинен перевершити самого себе; цілеспрямовано удосконалювати свій духовний світ, свою моральність, свою професійну майстерність". Вічна педагогічна істина - "вчитель сам повинен бути вихований" - набуває особливого значення [4, 45].

Таким чином, думки відомих педагогів-гуманістів зводились до того, що учителі початкових класів повинні глибоко пройнятися ідеями гуманно-особистісного підходу до навчання і виховання учнів. У центрі повинні стояти інтереси школяра, тому технологія підготовки і проведення уроку має відмінності від традиційної: головними дійовими особами на ньому мають бути окремі діти, група і клас в цілому. Учитель же повинен виконати роль невидимого диригента, який вчасно вміє почути, помітити, допомогти, підтримати кожного, залучити до праці. Безумовно, це потребує від вчителя великої підготовчої роботи до уроку, напруженої праці під час його проведення, глибокого розуміння особливостей розвитку кожної дитини. Адже необхідно підготувати зміст навчального матеріалу, визначити види діяльності учнів, підготувати завдання на вибір. Водночас орієнтуватись не тільки на зміст уроку, тобто не тільки на те, що потрібно засвоїти дітям, а й не те, як зробити це

з найбільшою користю для розвитку як сильних, так і слабких учнів, як зберегти їхнє емоційне благополуччя, оптимізм, віру в свої сили, дати поштовх до саморозвитку.

Література:

1. Амонашвілі Ш.О. Школа життя. - Хмельницький: Подільський культурно-просвітницький центр ім.М.К. Реріха, 2002.-170 с.
2. Беленький Г.И. Гуманизация учебно-воспитательного процесса школы. - М: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999.-288 с.
3. Боришевський М.Й. Гуманізм педагогічної системи В.О.Сухомлинського // Початкова школа. - 1995. - № 10-11.-С. 4-8.
4. Вишневський О.І. Гуманізація шкільного життя // Рад. школа. - 1990. - № 1. - С. 41-46.
5. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: Навч. посіб. - К.: Академвидав, 2004. - 218 с
6. Методика воспитательной работы: Учеб. пособие для студ. высш. пед. уч. заведений / Л.А.Байкова, Л.К.Гребенкина, О.В.Еремкина и др.; под ред. В.А.Сластенина. - М: Академия, 2002. - 144 с.
7. Освітні технології: Навч.-метод. посіб. / О.М.Пехота, А.З.Кіктенко, О.М.Любарська та ін.; за заг. ред. О.М.Лехоти. - К.: АСК.,2002. - 255 с
8. Построение модели личностно-ориентированного обучения / Под научной ред. И.С. Якиманской. - М.: КСП+,2001.-128с.
9. Тарасенко Г. С. Дивосвіт. Технологія естетико-екологічного виховання. - 2-ге вид., із змінами. - К.: Рута, 2000.-208 с
10. Шадриков В.Д. Философия образования и образовательная политика. - М.: Логос, 1993. - 186 с.